

ULUSLARARASI FİNANSAL RAPORLAMA STANDARTLARINDA YAPILAN SON DEĞİŞİKLİKLERLE İŞLETME BİRLEŞMELERİNİN FİNANSAL RAPORLANMASI -Rakamsal Örneklerle Eskiyle Karşılaştırmalı Bir Analiz-

Özlem ARIKAN*

Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu, 22 numaralı İşletme Birleşmeleri başlıklı Uluslararası Finansal Raporlama Standardını yürürlükten kaldıran 3 numaralı standardı aynı isimle 31.03.2004'ten itibaren yürürlüğe koymuştur. Söz konusu standartta, 1. İşletme birleşmelerinde yalnız satın alma yönteminin kullanılacağı, 2. Birleşme sırasında oluşan şerefiyenin amortismanına tabi tutulmayacağı ancak en az yılda bir kere değer düşüklüğü testinden geçeceği, 3. Birleşme sırasında ele geçirilen özkaynakların makul değerlerinin iktisap maliyetini aşan kısmının gelir olarak muhasebeleştirileceği, 4. İktisap edilen işletmenin yeniden yapılanma maliyetlerinin birleşme tarihi itibarıyla oluşan yükümlülükle sınırlı olarak mali tablolara alınacağı, 5. Şarta bağlı yükümlülüklerin makul değerleriyle mali tablolara alınacağı, 6. Topluluk dışı payları içeren tanımlanabilir varlık ve borçların da makul değerleriyle mali tablolara alınacağı, hükme bağlanmıştır. Bu makale, eski standartlarla karşılaştırmalı örneklerle, söz konusu değişikliklerin niteliğini ve gerekçelerini açıklamaya çalışmaktadır.

Anahtar Sözcükler: İktisap, hakların birleştirilmesi, şerefiye, şerefiye amortismanı, negatif şerefiye, yeniden yapılandırma maliyetleri, iktisap maliyeti, tanımlanabilir varlık ve borçlar, şarta bağlı yükümlülükler, maddi olmayan duran varlıklar.

The International Accounting Standards Board (IASB) has issued International Financial Reporting Standard 3 Business Combinations which supersedes the previous Standard IS 2

2. According to IS 3; 1. All business combinations within the scope should be accounted for using the purchase method of accounting, 2. Intangible assets and contingent liabilities acquired in a business combination should be recognised at fair value at acquisition date; 3. Goodwill is not amortised but tested for impairment at least annually, 4. Any difference between the fair value of net assets acquired and cost of acquisition is immediately recognised in profit and loss; 5. The restructuring costs are only recognised to the extent a liability of the acquiree exists at acquisition date; 6. Any proportion of the identifiable assets, liabilities and contingent liabilities of the acquiree attributable to minority interests is also recognised at fair value. This article clarifies all these changes with illustrative numerical examples.

Key Words: Acquisition, pooling of interest, goodwill, amortisation of goodwill, negative goodwill, restructuring costs, measurement of acquired assets and liabilities, contingent liabilities, intangible assets.

* Sermaye Piyasası Kurulu Uzmanı

1. GİRİŞ

Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (International Accounting Standards Board-IASB) 3 yıl süren bir çalışma sonrasında 22 numaralı İşletme Birleşmeleri başlıklı Uluslararası Finansal Raporlama Standardını yürürlükten kaldıran 3 numaralı standardı aynı isimle 31.03.2004'ten itibaren yürürlüğe koymuştur. Söz konusu standarttaki değişikliklere uyum sağlanması amacıyla, aynı tarihte 36 numaralı Varlıklarda Değer Düşüklüğü başlıklı Standart ile 38 numaralı Maddi Olmayan Varlıklar başlıklı Standartta da değişikliği gidilmiştir (www.iasplus.com).

Söz konusu değişiklikler, iki aşamalı bir projenin ilk kısmıdır. Bu aşamada, (i) işletme birleşmelerinde kullanılacak tek bir muhasebe yöntemi belirlenmiş, (ii) birleşme sırasında oluşan şerefiye ve iktisap edilen diğer maddi olmayan duran varlıkların muhasebeleştirilmesi konuları ele alınmış, (iii) birleşme sırasında ele geçirilen özkaynakların makul değerlerinin iktisap maliyetini aşan kısmının ne şekilde muhasebeleştirilmesi gerektiği açıklanmış, (iv) iktisap edilen işletmenin yeniden yapılanma maliyetlerinin ne şekilde muhasebeleştirilmesi gerektiği ele alınmış, (v) şarta bağlı yükümlülüklerin muhasebeleştirilme yöntemi değiştirilmiş, (vi) iktisap maliyetinin tanımlanabilir varlık ve borçlara tek bir yöntemle dağıtılacağı hükme bağlanmıştır.

Projenin ikinci kısmında, satın alma yöntemiyle ilgili ortaya çıkan problemler, iş ortaklıklarını içeren birleşmeler ve ortak kontrole tabi işletmelerin birleşme işlemleri konuları ele alınacaktır (IASCF BC, 2002).

Makalenin ilk bölümü işletme birleşmelerini tanımlamakta, ikinci bölüm ise, projenin tamamlanan ilk kısmını içeren 3 numaralı standartta ele alınan 6 temel değişikliği ayrıntılı bir şekilde ele almakta, yürürlükten kalkan 22 nu-

maralı standarttaki kuralları da açıklamaktadır. Eski kuralların açıklanmasının birinci nedeni, eski kuralların da verilerek, karşılaştırılmanın sağlanmasıdır. İkinci neden ise, Sermaye Piyasası Kurulu tarafından Uluslararası Muhasebe Standartları'na uyumlu olarak hazırlanan, 01.01.2005 tarihinden itibaren tüm borsa şirketleri, portföy yönetim şirketleri ve aracı kurumlar tarafından uyulması zorunlu olan; halihazırda ise söz konusu şirketler tarafından isteğe bağlı olarak uygulanabilen; Seri:XI, No:25 sayılı Tebliğ'in henüz 3 numaralı standarda uygun olarak revize edilmemiş olması, dolayısıyla mali tablolarını söz konusu Tebliğe göre hazırlayan işletmelerin şirket birleşmelerini halen eski standart uyarınca muhasebeleştirmek zorunda olmalarıdır (SPK, 2003).

Makale boyunca verilen sayısal örnekler, uluslararası standartta yapılan değişiklikleri örneklerle ele almanın yanı sıra, belli başlı işletme birleşme yollarının muhasebeleştirilmesini de açıklamayı amaçlamaktadır.

2. İşletme Birleşmelerinin Tanımı

3 numaralı standartta, işletme birleşmeleri, farklı işletmelerin tek bir finansal raporlama birimi haline gelmesi olarak tanımlanmıştır. Bu çerçevede, işletme birleşmeleri, ülkemizde geniş olarak kullanılan hukuki anlamlarıyla; yani bir işletmenin diğer bir işletme tarafından tüm aktif ve pasifleriyle devir alınmak suretiyle infisah edilmesi (devir) (TTK md. 451) veya birden çok işletmenin aktif ve pasifin yeni kurulacak bir işletmeye aktarılması (birleşme) (TTK md. 452) tanımlarıyla karıştırılmamalıdır. 3 numaralı standarttaki tanım, şüphesiz ki bu tanımları da kapsamaktadır çünkü Türk Ticaret Kanunu'nda tanımlanan bu işlemler sonucunda da farklı işlemler tek bir finansal raporlama birimi haline gelmektedir, ancak söz konusu standart, bu tanımlardan daha geniş işlemleri içermektedir: Anılan tanım uyarınca, bir veya birden fazla iş-

letmenin aktif ve pasiflerinin %100'ünün iktisap edilmesinin yanı sıra, bir veya birden fazla işletmenin kontrolünün ele geçirilmesi sonucunu doğuran tüm iktisaplar da işletme birleşmesi kapsamındadır Zira bu işlemler, 27 numaralı Uluslararası Finansal Raporlama Standardı (aynı zamanda Sermaye Piyasası Kurulu Seri:XI, No:25 Tebliği Kısım 13) uyarınca, konsolide mali tabloların hazırlanmasını gerektirmekte, bu da farklı işletmelerin tek bir finansal raporlama birimi haline gelmesi sonucunu doğurmaktadır.

3 numaralı standart uyarınca kontrol, bir işletmenin finansal veya faaliyet politikalarını yönetme gücünü o işletmenin faaliyetlerinden fayda sağlayabilecek şekilde elinde bulundurmasını ifade etmektedir İşletmelerden birinin diğerinin oy hakkının yarısından fazlasına sahip olması durumunda kontrolü ele geçirdiği kabul edilmektedir. İşletmelerden biri diğerinin oy hakkının yarısından fazlasına sahip olmasa da; (1) diğer yatırımcılarla yapılan anlaşmaya göre, diğer işletmenin oy haklarının yarısından fazlasını kullanma gücü var ise veya (2) diğer işletmenin yönetim kurulu üyelerinin veya buna denk bir kurulun üyelerinin çoğunluğunu atama veya görev alma gücü var ise veya (3) bir anlaşma veya yasal düzenleme uyarınca finansal ve faaliyet politikalarını belirleme gücünü elde etmiş ise veya (4) diğer işletmenin yönetim kurulu ve ya buna denk bir kurulunun toplantılarında oylarının çoğunluğunu elinde bulundurma gücü var ise diğer işletmenin kontrolünü elinde bulundurduğu kabul edilir (IASCF, 2004). Bir diğer ifadeyle kontrolün varlığının kabulü için genel kural oy haklarının yarısından fazlasına sahip olma hakkının yarısından fazlası ele geçirilmemiş olsa bile birtakım kriterin karşılanması halinde kontrolün ele geçtiği yine kabul edilecektir.

3. 3 Numaralı Standartla Getirilen Yenilikler

3.1. İşletme Birleşmelerinin Muhasebe -leştirilmesinde Tek Yöntemin Kullanılması

3 numaralı standartla yürürlükten kaldırılan 22 numaralı standart, işletme birleşmelerinin satın alma veya hakların birleştirilmesi olarak adlandırılan iki ayrı yöntemle muhasebeleştirilmesine olanak tanıyordu. 3 numaralı standart, işletme birleşmelerinin muhasebeleştirilmesinde kullanılacak yöntemi teke indirmiş ve tüm işletme birleşmelerinde yalnızca satın alma yöntemi kullanılacağını hükme bağlamıştır (IASCF, 2004).

Anılan değişikliğin gerekçesine ayrıntılı olarak yer vermeden önce; yürürlükten kaldırılan hakların birleştirilmesi yöntemi ile işletme birleşmelerinde bundan böyle kullanılacak tek yöntem olan satın alma muhasebesinin işleyişlerine göz atılması faydalı olacaktır:

3.1.1 Yürürlükten Kaldırılan Hakların Birleştirilmesi Yöntemi ve İşleyişi

22 numaralı standartta, bazı birleşmelerde, birleşen işletmelerden iktisap eden tarafın belirlenmesinin mümkün olmayacağı kabul ediliyor ve bu tip birleşme işlemlerinde hakların birleştirilmesi yönteminin kullanılacağı belirtiliyordu. Hakların birleştirilmesi yönteminin altında yatan temel mantık birleşen işletmelerin çıkarlarının aynı olduğu ve birleşilen işletmede de değişmeyeceğidir. Birleşmeye konu işletmelerin hiçbirinin diğerini iktisap etmediği varsayıldığından da, satın alma fiyatı bulunmamakta, değerlendirilmesine gerek olmamakta, tüm varlık ve yükümlülükler defter değerleri üzerinden mali tablolara alınmaktadır.

Hakların birleştirilmesi yönteminin uygulanması için;

- birleşen işletmelerin oy hakkına sahip hisse senetlerinin tamamı veya tamamına yakın kısmının el değiştirilmiş olması (bir başka deyişle bir işletmenin, bir diğer işletmenin hisse senetlerinin tümü veya tümüne yakın bir bölümü için hisse senedi ihraç etmiş olması),
- bir işletmenin makul değerinin¹ diğer işletmenin makul değerinden önemli ölçüde farklılık göstermemesi ve
- birleşmeye konu işletmelerin hissedarlarının birleşmeden sonra yeni işletme-

de birleşme öncesiyle aynı oranda oy hakkına sahip olmaları

gerekmekteydi.

22 numaralı standart uyarınca, ihraç edilen hisse senetleri (ve varsa ek bedel) ile bünyeye katılan işletmenin hisse senetleri ve emisyon primini temsilen kayıtlara alınan tutar arasındaki farkın özsermaye hesaplarında mahsuplaşma suretiyle muhasebeleştirileceği öngörülmekteydi (IASCF, 2000).

Bu çerçevede, bu tür birleşmelerin muhasebeleştirilmesine ilişkin iki ayrı sayısal örnek aşağıda verilmektedir:

Yukarıdaki 3 koşulu taşıdığını varsaydığımız birleşme işlemine konu iki şirketin özsermaye kalemlerinin defter değerleri aşağıda verilmektedir (TL):

	A Şirketi	B Şirketi	Toplam
Sermaye	100.000.000.000	50.000.000.000	150.000.000.000
Emisyon Primi	10.000.000.000	20.000.000.000	30.000.000.000
Yedekler	50.000.000.000	30.000.000.000	80.000.000.000
Özkaynaklar	160.000.000.000	100.000.000.000	260.000.000.000

1 Makul değer, bilgili ve istekli taraflar arasında, herhangi bir ilişkiden etkilenmeyecek şartlar altında bir varlığın el değiştirebileceği fiyatı veya yükümlülüklerin yerine getirilmesinde esas teşkil edecek olan meblağı temsil etmektedir

Örnek 1: Bünyeye Alınan Şirketin Ödenmiş Sermaye+Emisyon Priminin İhraç Edilen Hisse Senetlerinin Nominal Değerinden Fazla Olması Durumunda Hakların Birleştirilmesi Muhasebesi

A, kendi bünyesine alacağı B'nin özkaynaklarının tümü için 1.000 TL nominal değerde 60.000.000 adet hisse senedi ihraç eder. B'nin ödenmiş sermaye+emisyon primi tutarı olan 70.000.000.000 TL, ihraç edilen hisse senedi tutarı olan 60.000.000.000 TL'yi 10.000.000.000 TL geçmektedir, aradaki fark, emisyon primi olarak muhasebeleştirilmekte, B'nin tüm yedekleri de bünyeye alınmaktadır

A, işlemi şu şekilde muhasebeleştirir:

Özkaynaklar-B ²	100.000.000.000
Ödenmiş Sermaye	60.000.000.000
Emisyon Primi	10.000.000.000
Yedekler	30.000.000.000

Örnek 2: Bünyeye Alınan Şirketin Ödenmiş Sermaye+Emisyon Priminin İhraç Edilen Hisse Senetlerinin Nominal Değerinin Altında Kalması Durumunda Hakların Birleştirilmesi

A, kendi bünyesine alacağı B'nin özkaynakları için 1.000 TL nominal değerde 90.000.000 adet hisse senedi ihraç eder, söz konusu tutar, B'nin ödenmiş sermaye+emisyon primi tutarı olan 70.000.000.000 TL'yi 20.000.000.000 TL geçmektedir, aradaki farkın 10.000.000.000 TL'si A'nın mevcut emisyon priminden, diğer 10.000.000.000 TL'si ise B'den aktarılabilecek yedeklerden düşülerek muhasebeleştirilmektedir. Bir başka deyişle, birleşik şirketin 180.000.000.000 TL'lik ödenmiş sermaye ve emisyon primi toplamı, A'nın birleşme sonrası ödenmiş sermayesinden 10.000.000.000

TL eksiktir, bu nedenle birleşik şirkette emisyon priminin olmaması gerekmektedir. A'nın emisyon primi kayıtlarından düşüldükten sonra B'nin yedekleri, söz konusu fark nedeniyle kayıtlara 10.000.000.000 TL eksik alınmaktadır (Beams ve Diğerleri, 1999).

Özkaynaklar-B	100.000.000.000
Emisyon Primi	10.000.000.000
Ödenmiş Sermaye	90.000.000.000
Yedekler	20.000.000.000
	(30.000.000.000 - 10.000.000.000)

3.1.2 İşletme Birleşmelerinde Kullanılabilecek Tek Yöntem Olarak Belirlenen Satın Alma Yöntemi ve İşleyişi

3 numaralı standart uyarınca, tüm işletme birleşmelerinde satın alma yönteminin uygulanması zorunludur

Hemen hemen tüm işletme birleşmelerinde işletmelerden biri diğer(ler)inin üzerinde kontrol sağlar. Kontrol sağlayan taraf iktisap eden, kontrol edilen taraf ise iktisap edilen taraf olarak nitelendirilmektedir.

Satın alma yöntemi, birleşme işlemine iktisap eden tarafın gözüyle bakar: İktisap eden taraf, karşı tarafın özkaynaklarını (net varlıklarını) satın alır ve iktisap ettiği varlıkları ve yükümlükleri konsolide mali tablolarına alır

Satın alma muhasebesinde, aşağıdaki basamaklar takip edilir:

1. İktisap edenin belirlenmesi: Tüm işletme birleşmeleri, satın alma yöntemi ile muhasebeleştirilmek zorunda olduğundan tüm birleşmelerde iktisap eden tarafın belirlenmesi gerekmektedir. İktisap eden taraf, diğer tarafın kontrolünü ele geçirmiş olan taraftır. Bazı du-

2 Örnek verilirken yevmiye kaydı basitleştirilmiş olup, gerçek bir yevmiye işleminde B'nin tüm varlık ve yükümlülükleri defter değerleriyle kayıtlara alınmaktadır.

rumlarda bunu belirlemek zor olabilir. Bu durumlarda; (i) makul değeri belirgin biçimde daha yüksek olan tarafın, (ii) tarafların nakit veya diğer varlıklar karşılığında hisse senedi aldıkları durumda, nakit veya diğer varlıkları alan tarafın, (iii) taraflardan birinin yönetiminin, birleşik işletmenin yönetiminin seçiminde kontrol gücüne sahipse bu işletmenin, iktisap eden taraf olduğu kabul edilir. Bir işletme birleşmesi, yeni bir işletmenin kurularak birleşen işletme ortaklarına ihraç ettiği hisse senetlerinin verilmesi yoluyla gerçekleştirilmişse, bu durumda da birleşen işletmelerden biri iktisap eden olarak belirlenmelidir.

2. İktisabın maliyetin belirlenmesi: İktisap, maliyet değeri üzerinden muhasebeleştirilir. Maliyet, iktisap eden taraftan ihraç edilen hisse senetleri, elden çıkarılan varlıklar kabul edilen yükümlülüklerin makul değerleri ile doğrudan birleşme işlemi için katılan giderlerdir. İktisabın maliyeti belirlenirken, iktisap eden taraftan çıkarılan hisse senetleri makul değerleri ile değerlendirilir ve bu hisse senetlerinin değişim tarihindeki piyasa fiyatı makul değer olarak esas alınır. Ancak piyasanın

dar olması nedeniyle piyasa fiyatının güvenilir bir gösterge olmadığı veya hisse senetlerinin düzenli olarak işlem gördüğü bir piyasanın olmadığı durumlarda, ihraç edilen hisse senetlerinin makul değeri, iktisapçı işletmenin veya iktisap edilen işletmelerin makul değeri (bunlardan hangisi daha net saptanabiliyorsa) esas alınarak tahmin edilir.

3. İktisap tarihi itibarıyla, iktisap maliyetinin, iktisap edilen işletmenin tanımlanabilir varlık ve borçlarına dağıtılması: İktisap edilen işletmenin varlık ve borçları, mali tablolara makul değerleri üzerinden alınır.

3.1.2.1 İktisaplar

İşletme birleşmelerinin büyük bir çoğunluğunda, hisse senetlerini ihraç eden işletme iktisap eden taraftır. Bu işletme, ihraç ettiği hisse senetlerinin karşılığında diğer işletmenin kontrolünü ele geçirir. Bu tür işletme birleşmeleri, "iktisap" olarak adlandırılır. İktisap edilen işletmenin aktif ve pasifleri, cari değerler üzerinden mali tablolara alınır (IFRS, 2004).

İktisapların muhasebeleştirilmesi, A şirketinin B şirketini satın aldığı aşağıdaki örnekle açıklanmaya çalışılacaktır:

Örnek 3- İktisaplar: Maliyet=Satın Alınan Net Aktiflerin Makul Değeri

A ve B'nin varlık ve yükümlülüklerinin defter ve makul değerleri aşağıdaki gibidir (TL):

	A Şirketi		B Şirketi	
	Defter Değeri	Makul Değeri	Defter Değeri	Makul Değeri
Varlıklar				
Kasa	6.000.000.000	6.000.000.000	5.000.000.000	5.000.000.000
Alacaklar	18.000.000.000	18.000.000.000	15.000.000.000	14.000.000.000
Stoklar	20.000.000.000	22.000.000.000	20.000.000.000	25.000.000.000
Arsa ve Arazi	8.000.000.000	36.000.000.000	5.000.000.000	30.000.000.000
Makine ve Teçhizat	30.000.000.000	60.000.000.000	25.000.000.000	55.000.000.000
<i>Toplam Varlıklar</i>	<i>82.000.000.000</i>	<i>142.000.000.000</i>	<i>70.000.000.000</i>	<i>129.000.000.000</i>
Yükümlülükler				
Satıcılar	8.000.000.000	8.000.000.000	6.000.000.000	10.000.000.000
Borç Senetleri	17.000.000.000	18.000.000.000	15.000.000.000	16.000.000.000
Diğer Yükümlülükler	6.000.000.000	8.000.000.000	4.000.000.000	10.000.000.000
<i>Toplam Yükümlülükler</i>	<i>31.000.000.000</i>	<i>34.000.000.000</i>	<i>25.000.000.000</i>	<i>36.000.000.000</i>
Özkaynaklar				
Ödenmiş Sermaye	30.000.000.000	-	25.000.000.000	-
Yedekler	21.000.000.000	-	20.000.000.000	-
<i>Toplam Özkaynaklar</i>	<i>51.000.000.000</i>		<i>45.000.000.000</i>	

A, B'nin hisse senetlerinin %90'ını satın almak için 27.000.000.000 adet 1.000 TL nominal değerinde hisse senedi ihraç etmiştir (B işletmesinin her bir hissesi tek oy hakkına sahiptir, şirkette oy hakkı imtiyazı bulunmamaktadır). Hisse senedinin piyasa değeri 3.000 TL'dir. A'nın birleşmeye ilişkin doğrudan gideri, B şirketinin varlık ve yükümlülüklerini belirleyen bilirkişiye ödenen 2.700.000.000 TL değerli ücrettir.

İşlemin muhasebeleştirilmesi için, satın

alma muhasebesinin aşamalarının sırasıyla uygulanması gerekmektedir:

1. İktisap edenin belirlenmesi: İktisap eden taraf, diğer tarafın kontrolünü ele geçirmiş olan taraf olduğuna göre, birleşme işlemi sonrasında B şirketinin oy haklarının %90'ını ele geçiren A şirketi, iktisap eden taraftır.
2. İktisabın maliyetin belirlenmesi: Örneğimizde maliyet, iktisap eden tarafından ihraç edilen hisse senetlerinin pi-

yasa değeri ile doğrudan birleşme işlemi için katılan giderlerin toplamıdır: İhraç edilen hisse senetlerinin piyasa değeri (27.000.000 adet X 3.000 TL = 81.000.000.000 TL)+Bilirkişi Ücreti (2.700.000.000.000 TL)=Toplam Maliyet(83.700.000.000 TL)

A Şirketi, iktisap işlemini aşağıdaki şekilde muhasebeleştirecektir(1):

Bağlı OrtaklıklarB	83.700.000.000
Kasa	2.700.000.000
Ödenmiş Sermaye	27.000.000.000
Emisyon Primi	54.000.000.000

3. İktisap tarihi itibarıyla, iktisap maliyetinin, iktisap edilen işletmenin tanımlanabilir varlık ve borçlarına dağıtılması: İktisap edilen şirketin varlık ve borçları, mali tablolara makul değerleri üzerinden alınır Bu yüzden iktisap maliyetinin tanımlanabilir varlık ve borçlara, bunların makul değerleri esas alınarak dağıtılması gerekmektedirSöz konusu dağıtım aşağıdaki şekilde yapılacaktır:

B'nin Özkaynaklarının (Net Varlıklarının) Makul Değeri (93.000.000.000.000 TL)-B Şirketinin Özkaynaklarının Defter Değeri (45.000.000.000 TL)=Makul Değer Defter Değeri Farkı(48.000.000.000 TL)			
Varlıklar	Makul Değer (TL)	-Defter Değeri (TL)	Makul Değer Defter Değeri Farkının Dağılımı (TL)
Kasa	5.000.000.000	5.000.000.000	0
Alacaklar	14.000.000.000	15.000.000.000	(1.000.000.000)
Stoklar	25.000.000.000	20.000.000.000	5.000.000.000
Arsa ve Arazi	30.000.000.000	5.000.000.000	25.000.000.000
Makine ve Teçhizat	55.000.000.000	25.000.000.000	30.000.000.000
Yükümlülükler			
Satıcılar	10.000.000.000	6.000.000.000	(4.000.000.000)
Borç Senetleri	16.000.000.000	15.000.000.000	(1.000.000.000)
Diğer Uzun Vadeli Borçlar	10.000.000.000	4.000.000.000	(6.000.000.000)
Tanımlanabilir Varlık ve Borçlara Dağıtılan Maliyet-Defter Değeri Farkı			48.000.000.000

Bu dağıtım uyarınca, A Şirketi, konsolide mali tablolarının hazırlanması için, konsolidasyon çalışma kağıtlarında B Şirketinin özsermaye hesapları ile bağlı ortaklıklar hesabının elimine edilmesi, B şirketlerinin varlık ve yükümlülüklerinin konsolide mali tablolara alınması amacıyla aşağıdaki kaydı yapacaktır (2):

Ödenmiş Sermaye- B	25.000.000.000
Yedekler-B	20.000.000.000
Stoklar	5.000.000.000
Arsa ve Araziler	25.000.000.000
Makine ve Teçhizatlar	30.000.000.000
Alacaklar	1.000.000.000
Satıcılar	4.000.000.000
Borç Senetleri	1.000.000.000
Diğer Uzun Vadeli Borçlar	6.000.000.000
Bağlı Ortaklıklar-B	83.700.000.000
Ana Ortaklık Dışı Pay (%10)	9.300.000.000

Birleşme işlemi sonrasında A Şirketinin konsolide bilançosu aşağıdaki gibi olacaktır (milyon TL):

			Konsolidasyon Amaçlı İşlemler (2)		
Varlıklar	A Şirketi	B Şirketi	Borçlu H.	Alacaklı H.	Konsolide Tutar
Kasa	3.300(1)	5.000			8.300
Alacaklar	18.000	15.000		1.000	32.000
Stoklar	20.000	20.000	5.000		45.000
Arsa ve Arazi	8.000	5.000	25.000		38.000
Makine ve Teçhizat	30.000	25.000	30.000		85.000
Bağlı Ortaklıklar	83.700(1)			83.700	
<i>Toplam Varlıklar</i>	<i>163.000</i>	<i>70.000</i>			<i>208.300</i>
Yükümlülükler					
Satıcılar	8.000	6.000		4.000	18.000.
Borç Senetleri	17.000	15.000		1.000	33.000
Diğer Yükümlülükler	6.000	4.000		6.000	16.000
<i>Toplam Yükümlülükler</i>	<i>31.000</i>	<i>25.000</i>			<i>67.000</i>
Özkaynaklar					
Ödenmiş Sermaye	57.000(1)	25.000	25.000		57.000
Emisyon Primi	54.000(1)				54.000
Yedekler	21.000	20.000	20.000		21.000
Ana Ortaklık Dışı Pay				9.300	9.300
<i>Toplam Özkaynaklar</i>	<i>132.000</i>	<i>45.000</i>			<i>141.300</i>

(1) Anılan tutarlara (1) numarada gösterilen yasal defter kayıtlarıyla yapılan işlemlerle ulaşılmıştır.

(2) Anılan işlemler, (2) numarada gösterilen konsolidasyon çalışma kağıtlarındaki işlemlerdir (Beams ve diğerleri, 1999).

3.1.2.2 Ters İktisaplar

İşletme birleşmelerinin büyük bir çoğunluğunda, hisse senetlerini ihraç eden işletme iktisap eden taraf olmakla birlikte bazı birleşmelerde, iktisap edilen işletme ortakları; birleşme sonrasında birleşme nedeniyle elde ettikleri hisse senetleri nedeniyle iktisap eden işletmenin kontrolünü ele geçirirler. Bu tip birleşmeler "ters iktisaplar" olarak adlandırılır

Muhasebesel anlamda, özün önceliği kavramının gereği olarak, hisse senedi ihracı yapan işletmenin diğer işletme tarafından kontrol edildiği kabul edilir ve bu işletme hisse senedi ihraç eden işletmenin varlık ve yükümlülüklerine satın alma yöntemi uygular. Bu yöntemde, hisse senedi ihracında bulunan işletme yasal iktisapçı, yasal iktisapçının hisse senetlerini ele geçiren işletme ise yasal iktisap edilen olarak adlandırılmaktadır. Ters iktisapların muhasebeleştirilmesinde aşağıdaki hususlar göz önünde bulundurulmalıdır:

- Hisse senedi ihracı yasal iktisapçı tarafından yapılmış olmasına rağmen, bedelin yasal iktisap edilen tarafından ödendiği kabul edilir. İktisabın maliyeti, varsa yasal iktisap edilenin hisse senetlerinin makul değeri esas alınarak belirlenir. Bu durumda iktisap maliyetinin hesaplanması amacıyla, söz konusu işletmenin ters iktisap işlemi sonunda yasal iktisapçıda elde ettiği sermaye sahipliği oranını kazanabilmek için kaç

adet hisse senedi ihraç etmesi gerektiğini hesaplamak gerekmektedir. Yasal iktisap edilenin hisse senetlerinin makul değeri bilinmiyorsa yasal iktisapçının iktisap öncesi hisse senetlerinin makul değeri iktisabın maliyetini hesaplamada kullanılır

- Birleşmeden sonraki mali tablolar, yasal iktisapçı adına düzenlenmeli, ancak dipnotlarda, bu mali tabloların yasal iktisap edilenin mali tablolarının devamı olduğu açıklanmalıdır
- Konsolide mali tablolarda, yasal iktisap edilenin varlık ve yükümlülükleri defter değeri üzerinden, yasal iktisapçınkiler ise makul değeri üzerinden yer almalıdır. Söz konusu mali tabloda yer alan yedekler, dağıtılmamış karlar, birikmiş zararlar ve benzeri diğer özsermaye kalemleri, birleşme öncesi yasal iktisap edilenin söz konusu özsermaye kalemleridir. Ancak bu mali tablolardaki sermaye yapısı, yasal iktisapçının sermaye yapısıdır (hisse senedi adedi, imtiyazlı olup olmadığı, vb.).

Aşağıdaki ömekte, yasal iktisapçı B, A'nın hisse senetlerini satın almak için yeter sayıda hisse senedi ihraç etmektedir. Birleşme sonrasında, A ortakları, B'nin çoğunluk hisse senetlerine sahip olacaklarından, A, muhasebesel anlamda iktisapçı haline gelmektedir.

Örnek 4: Ters İktisap

B ve A şirketlerinin birleşme öncesi bilançoları aşağıdaki gibidir (TL):

	B Şirketi	A Şirketi
Dönen Varlıklar:	500.000.000.000	700.000.000.000
Duran Varlıklar:	1.300.000.000.000	3.000.000.000.000
Kısa Vadeli Yükümlülükler	300.000.000.000	600.000.000.000
Uzun Vadeli Yükümlülükler	300.000.000.000	1.100.000.000.000
Sermaye	100.000.000.000 (100.000.000 adet hisse senedi)	60.000.000.000 (60.000.000 adet hisse senedi)
Emisyon Primi	300.000.000.000	540.000.000.000
Yedekler	800.000.000.000	1.400.000.000.000

- B, A'nın hisse senetlerinin tümü için 150.000.000 adet hisse senedi ihraç etmiştir.
- B'nin duran varlıklarının makul değeri 1.500.000.000 TL'dir, diğer varlık ve yükümlülüklerinin defter değerleriyle makul değerleri aynıdır
- A'nın hisse senetlerinin makul değeri, birleşme günü itibariye 35.000 TL'dir.
- B hisse senetlerinin nominal değeri 1.000 TL'dir.

İşlemin muhasebeleştirilmesi için, satın alma muhasebesinin aşamalarının sırasıyla uygulanması gerekmektedir:

1. İktisap Edenin Belirlenmesi: B Şirketi, hisse senetlerini ihraç eden şirket olarak yasal iktisapçı konumunda olmasına rağmen, B'nin 150.000.000 adet hisse senedi ihraç edip A ortaklarına vermesiyle, A ortakları, B'nin sermayesinin %60'ına (150.000.000/250.000.000) sahip olacaklardır. Bu durumda kontrol, A şirketine geçeceğinden özün önceliği kavramı gereği, iktisapçı A Şirkettir.

2. İktisabın Maliyetinin Belirlenmesi: Eğer A şirketi, B'nin özkaynaklarını bünyesine almak için B ortaklarına vermek üzere hisse senedi ihraç edecek olsaydı, A'nın ortaklarının birleşik şirket sermayesinin aynı oranına (%60) sahip olabilmeleri için A şirketinin 40.000.000 adet hisse senedi ihraç etmesi gerekecekti: A ortakları, A'nın 100.000.000 adet olacak hisse senetlerinin 60.000.000 adedine, B ortakları ise 40.000.000 adedine sahip olacaklardı. Bu çerçevede iktisabın maliyeti 40.000.000*35.000 (A hisse senetlerinin makul değeri) = 1.400.000.000 TL olarak hesaplanmaktadır.

3. İktisap tarihi itibariyle, iktisap maliyetinin, iktisap edilen işletmenin tanımlanabilir varlık ve borçlarına dağıtılması: iktisap maliyeti, B'nin varlık ve yükümlülüklerine aşağıdaki şekilde paylaştırılacaktır (TL):

Dönen Varlıklar:	500.000.000.000
Duran Varlıklar:	1.500.000.000.000
Toplam Varlıklar	2.000.000.000.000
Kısa Vadeli Yükümlülükler:	300.000.000.000
Uzun Vadeli Yükümlülükler:	300.000.000.000
Toplam Yükümlülükler	600.000.000.000
Özkaynaklar	1.400.000.000.000

Konsolide Bilanço :

Varlıklar	
Dönen Varlıklar (700.000.000.000+500.000.000.000)	1.200.000.000.000
Duran Varlıklar (3.000.000.000.000+1.500.000.000.000)	4.500.000.000.000
Yükümlülükler	
Kısa Vadeli Yükümlülükler (300.000.000.000+600.000.000.000)	900.000.000.000
Uzun Vadeli Yükümlülükler (300.000.000.000+1.100.000.000.000)	1.400.000.000.000
Özsermaye:	
Sermaye(100.000.000+150.000.000adet hissesenedi(**)) =250.000.000 adet hisse senedi	250.000.000.000
Emisyon Primi (**)	1.750.000.000.000
Yedekler	1.400.000.000.000

(*) Hisse senedi adedinin yasal iktisapçının hisse senedi adedine eşit olması gerekmektedir.

(**) A'nın birleşme öncesi ödenmiş sermaye+emisyon primi toplamı: 600.000.000.000 TL'dir. Birleşme sırasında ihraç ettiği farz edilen ödenmiş sermaye+emisyon primi toplamı 1.400.000.000.000 TL'dir. Böylece Toplam ödenmiş sermaye+emisyon primi: 2.000.000.000.000 TL etmektedir. Bundan ödenmiş sermaye olarak konsolide tablolara kaydedilen tutar olan 250.000.000.000 TL'yi çıkardığımızda 1.750.000.000.000 TL kalmaktadır (IASCF IE, 2002).

3.1.3 Hakların Birleştirilmesi Yönteminin Yürürlükten Kaldırılmasının Gerekçeleri

22 numaralı standart uyarınca; bir tarafın değerinin kontrolünü ele geçirdiği iktisaplarda, satın alma muhasebesi; kontrolü ele geçiren tarafın belli olmadığı "gerçek birleşmelerde" hakların birleştirilmesi yöntemi kullanılıyordu. Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu, aşağıdaki nedenlerle hakların birleştirilmesi yöntemi yürürlükten kaldırmıştır:

- Hakların muhasebeleştirilmesinde, varlık ve yükümlülükler kayıtlı değerleriyle mali tablolara alınır. Bu uygulamanın altında yatan mantık, ortakların malvarlıksal haklarının tümüyle ya da büyük oranda devam ettirmeleri, gerçekte bir iktisap işleminin bulunmaması, birleşmenin amacının birleşmeye taraf işletmelerin ticari çıkarlarının birleştirilmesinden ibaret olmasıdır. Bu tür birleşmeler sonucunda, ortakların malvarlıksal haklarının devam ettiği doğru olmakla birlikte, bu hakların birleşme işlemi sonrasında değiştiği çünkü ortakların artık birleşik işletmenin net varlığı üzerinden hak sahibi olacağı hususu gözden kaçırılmamalıdır. Hakların birleştirilmesinde, varlık ve yükümlülüklerin tümü, defter değeri üzerinden mali tablolara alındığı ve varlık ve yükümlülüklerin makul değeri hesaba katılmadığı için, mali tablo kullanıcıları, birleşmenin yaratacağı nakit akışlarının zamanlaması ve büyüklüğünü kestirmekte zorlanacaklardır.

- İşletme birleşmelerinde satın alma yönteminin kullanılabilmesi için kontrolü ele geçiren tarafın belirli olması gerekmektedir. Hakların birleştirilmesi yönteminin taraftarları, bazı durumlarda bu tespiti yapmanın oldukça güç olduğunu; böylece durumlar oldukça ender görünmekle birlikte; bu durumlarda iktisapçıyı belirlemenin, rasgele bir seçim yapmak anlamına gelebileceğini savunmaktadırlar. Ancak, Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu, hakların bir-

leştirilmesi yönteminin, hiçbir koşulda satın alma yönteminden daha iyi bir sonuç vermeyeceği sonucuna ulaşmıştır.

- 22 numaralı standart uyarınca birleşme işlemlerinde hakların birleştirilmesi ve satın alma yöntemi adı altında iki ayrı muhasebeleştirme yönteminin kullanılması, mali tabloların karşılaştırılabilir olma özelliğini azaltıyordu. Kullanılmasına izin verilen iki yöntemin birbirinden oldukça farklı sonuçlar yaratması, benzer işlemlerin, arzu edilen muhasebe sonuçlarına ulaşmak için farklı şekilde yapılandırılmasına yol açıyordu.

- Söz konusu kaygıların yanında; Avusturya, Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri'nde de hakların birleştirilmesi yönteminin yasaklanması, Kuzey Amerika ve Avustralya'yla uygulama birliğine gitmek amacıyla da anılan yöntemin standartlardan çıkarılması sonucunu doğurmuştur (IASCF BC, 2002).

3.2 Birleşme Sırasında Oluşan Şerefiye Ve İktisap Edilen Diğer Maddi Olmayan Duran Varlıkların Muhasebeleştirilmesi

3 numaralı standart, iktisap maliyeti ile iktisap edilen varlıkların makul değerleri arasındaki fark olarak tanımlanan şerefiyenin amortismanına tabi tutulması yerine yıllık olarak-veya koşullar gerektirdiğinde daha sık- değer düşüklüğü oluşup oluşmadığı açısından teste tabi tutulması gerektiğini hükme bağlamış ve birleşme sırasında oluşan şerefiye dışındaki maddi olmayan duran varlıkların mali tablolara alınıp alınmamasındaki şartları daha belirgin hale getirmiştir.

3.2.1 Şerefiye Muhasebesi ve Şerefiyenin Muhasebeleştirilme Yönteminde Yapılan Değişikliğin Gerekçeleri

3 numaralı örnekte verilen iktisap işleminde, iktisap edilen özkaynakların makul değeri iktisabın maliyetine eşitti. Dolayısıyla söz

konusu örnekte şerefiye oluşmamıştı. Anılan örnekte, iktisabın maliyetinin 83.700.000.000 TL yerine, 90.000.000.000 TL olduğunu, aradaki farkın ise bilirkişiye ödenen ücretten kaynaklandığını varsayalım. Bu durumda 90.000.000.000 TL ile ele geçirilen özkaynakların makul değeri 83.700.000.000 TL arasındaki fark olan 6.300.000.000 TL şerefiye olarak muhasebeleştirilecektir. Bu durumda iktisabı gerçekleştiren A Şirketi, iktisap işlemini aşağıdaki şekilde kayıtlarına alacaktır:

Bağlı OrtaklılarB	90.000.000.000
Kasa	9.000.000.000
Ödenmiş Sermaye	27.000.000.000
Emisyon Primi	54.000.000.000

A Şirketi, konsolide mali tablolarının hazırlanması amacıyla konsolidasyon çalışma kağıtlarında aşağıdaki kaydı yapacaktır:

Ödenmiş Sermaye- B	25.000.000.000
Yedekler-B	20.000.000.000
Stoklar	5.000.000.000
Arsa ve Araziler	25.000.000.000
Makine ve Teçhizatlar	30.000.000.000
Şerefiye	6.300.000.000
Alacaklar	1.000.000.000
Satıcılar	4.000.000.000
Borç Senetleri	1.000.000.000
Diğer Uzun Vadeli Borçlar	6.000.000.000
Bağlı Ortaklıklar-B	90.000.000.000
Ana Ortaklık Dışı Pay (%10)	9.300.000.000

Bu kaydın ardından düzenlenecek konsolide mali tabloda da maddi olmayan duran varlık kalemi olarak şerefiye yer alacaktır (Beams ve diğerleri, 1999)

3 numaralı standart, şerefiyenin mali tablolara ilk defa alınmasına ilişkin muhasebe işlemini değiştirmemiştir. Dolayısıyla 3 numaralı standart uyarınca da şerefiyenin muhasebeleştirilmesi yukarıdaki şekliye gerçekleştirilmektedir.

22 numaralı standart, şerefiyenin faydalı ömrü boyunca sistematik olarak itfa edileceğini, şerefiyenin faydalı ömrünün, aksini gerektiren

deliller olmadıkça, ilk kayıt tarihinden itibaren 20 yılı geçemeyeceğini hükme bağlamıştı. 3 numaralı standart, aşağıda belirtilen gerekçelerle şerefiyenin amortismanına tabi tutulmak yerine yıllık olarak-veya koşullar gerektirdiğinde daha sık- değer düşüklüğü oluşup oluşmadığı açısından teste tabi tutulması ve varsa değer düşüklüğü ayrılması gerektiğini hükme bağlamıştır. Varlıklarda Değer Düşüklüğü Karşılığı başlıklı 36 numaralı standart da, 3 numaralı standartla paralel şekilde değiştirilmiştir.

- Şerefiyenin faydalı ömrü ve bu faydalı ömrün itfa hızının tahmin edilebilmesi genelde imkansızdır Bu yüzden, her-

hangi bir dönem içindeki amortisman tutarı, şerefiyenin ne kadarının tüketildiğinin rasgele bir tahmininden öteye gitmeyecek, bu da mali tablo kullanıcılarına doğru bilgi vermeyecektir.

- Şerefiyenin bir varlık olduğu ve her varlık gibi tüketildiği doğru olmakla birlikte, bir işletmenin reklam ve müşteri hizmetlerine aktardığı kaynakları artırmak gibi yöntemlerle tüketilen şerefiyenin yerine kendi bünyesinde oluşturduğu şerefiyeyi koyması, bir başka deyişle şerefiyenin toplam değerini koruması mümkündür. Şerefiyenin amortismanı işletme bünyesinde oluşturulan şerefiyeyi göz ardı etmektedir (IASCF BC, 2002).

3.2.2 Şerefiye Dışındaki Maddi Olmayan Duran Varlıkların Mali Tablolara Alınması

22 numaralı standart, iktisapçının, herhangi bir varlığın mali tablolara alınması için varlıkla ilgili ekonomik faydanın işletmeye dönmesinin muhtemel olması ve ilgili varlığın makul değerinin güvenilir bir şekilde hesaplanabilmesi şartlarını içeriyordu. Maddi Olmayan Varlıklar başlıklı 38 numaralı standardın değişmeden önceki şekli ise maddi olmayan duran varlıkların şerefiyeden ayrı olarak mali tablolara alınabilmesi için bu varlıkların ayrıştırılabilir olması gerektiğini belirtiyor, ancak ayrıştırılabilirliğin tanımını içermiyordu.

3 numaralı standart da bir maddi olmayan duran varlığın şerefiyeden ayrı olarak mali tablolara alınabilmesi için söz konusu varlığın ayrıştırılabilir olması gerektiğini belirtmektedir. Ayrıştırılabilirliği ise, o varlığın işletmeden tek başına çıkarılıp satılma, transfer edilme, lisanslama, kiraya verilme, başka bir varlıkla değiştirilme özelliği taşıması olarak tanımlamaktadır. Söz konusu standart, varlıktan doğan hakların bir

sözleşme veya yasa ile korunması halinde de bu hakların ayrıştırılabilir olduğunu kabul etmektedir. Bu iki özellik, genelde bir arada bulunmasına rağmen bazı durumlarda yasalar veya sözleşmeyle tanınan bir hak, yalnızca işletme bir bütün olarak satıldığında elden çıkarılabilmektedir. Bazı lisans anlaşmaları buna örnektir. Bu gibi durumlarda da söz konusu haklar, şerefiyeden bağımsız olarak muhasebeleştirilebilmektedirler.

22 numaralı standartta varlıkların mali tablolara alınabilmesi için şart olarak verilen ilgili varlıkla ilgili ekonomik faydanın işletmeye dönmesinin muhtemel olması ve ilgili varlığın makul değerinin güvenilir bir şekilde hesaplanabilmesi koşullarından birincisi, varlığın makul değerinin, varlıkla ilgili ekonomik faydanın işletmeye dönme olasılığını zaten barındırması nedeniyle, kaldırılmıştır (IASCF 2004).

Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu'nun maddi olmayan duran varlıklarla ilgili olarak, söz konusu düzenlemeleri yapmaya iten nedenlerden biri 2001 yılında Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri Muhasebe Standartları'nda işletme birleşmelerinde elde edilen maddi olmayan duran varlıkların şerefiyeden bağımsız olarak mali tablolara alınmasıyla ilgili değişiklikler yapılmış olmasıdır. Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu, birçok işletmede, maddi olmayan duran varlıkların payının gittikçe arttığını, ancak birleşme işlemlerinde bunların büyük bir bölümünün şerefiyenin bir parçası olarak kayıtlara alındığını göz önünde bulundurarak, Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri düzenleyicileriyle bu konuda aynı görüşü paylaşmış, bu varlıkların şerefiyeden ayrı olarak muhasebeleştirilmesi halinde mali tabloların daha bilgilendirici olacağı sonucuna ulaşmıştır. Bu çerçevede, maddi olmayan duran varlıkların hangi durumlarda şerefiyeden bağımsız olarak muhasebeleştirileceği hususunda daha açık bir tanımlamaya gitmiştir. Maddi Olmayan Duran

Varlıklar başlıklı 38 numaralı standartta da 3 numaralı standarda paralel değişiklik yapılmıştır (IASCF BC 2002).

3.3 Birleşme Sırasında Ele Geçirilen Öz - kaynakların Makul Değerlerinin İktisap Mali - yetini Aşan Kısımının Muhasebeleştirilmesi

22 numaralı standart uyarınca, birleşme sırasında ele geçirilen özkaynakların makul değerlerinin iktisap maliyetini aşan kısmı, negatif şerefiye olarak, maddi olmayan duran varlıkların arasında, düzenleyici hesap olarak yer almaktaydı. 3 numaralı standart negatif şerefiye kavramını tamamen kaldırmış, birleşme sırasında ele geçirilen özkaynakların makul değerlerinin iktisap maliyetini aşan kısmının gelir yazılabacağını hükme bağlamıştır.

Anılan değişikliğin gerekçesine ayrıntılı olarak yer vermeden önce yürürlükten kaldırılan

negatif şerefiye muhasebesi ile yeni düzenlemenin işleyişine göz atılması faydalı olacaktır:

3.3.1 Yürürlükten Kaldırılan Negatif Şerefiye Hesabının İşleyişi

3 numaralı örnekte verilen iktisap işleminde, iktisap edilen özkaynakların makul değeri iktisabın maliyetine eşitti. Anılan örnekte, iktisabın maliyetinin 83.700.000.000 TL yerine, 81.000.000.000 TL olduğunu, aradaki farkın ise bilirkişi ücreti ödenmemesinden kaynaklandığını varsayalım. Bu durumda 22 numaralı standart uyarınca ele geçirilen özkaynakların makul değeri 83.700.000.000 TL ile iktisap maliyeti 81.000.000.000 TL arasındaki fark olan 2.700.000.000 TL negatif şerefiye olarak muhasebeleştirilmekteydi. Bu durumda iktisabı gerçekleştiren A Şirketi, iktisap işlemi aşağıdaki şekilde muhasebeleştirilecekti:

Bağlı OrtaklıklarB	81.000.000.000
Ödenmiş Sermaye	27.000.000.000
Emisyon Primi	54.000.000.000

A Şirketi, konsolide mali tablolarının hazırlanması amacıyla konsolidasyon çalışma kağıtlarında aşağıdaki kaydı yapacaktı:

Ödenmiş Sermaye- B	25.000.000.000
Yedekler-B	20.000.000.000
Stoklar	5.000.000.000
Arsa ve Araziler	25.000.000.000
Makine ve Teçhizatlar	30.000.000.000
Alacaklar	1.000.000.000
Satıcılar	4.000.000.000
Borç Senetleri	1.000.000.000
Diğer Uzun Vadeli Borçlar	6.000.000.000
Bağlı OrtaklıklarB	81.000.000.000
Negatif Şerefiye	2.700.000.000
Ana Ortaklık Dışı Pay (%10)	9.300.000.000

Bu kaydın ardından düzenlenecek konsolide mali tabloda da maddi olmayan duran varlık kalemi arasında düzenleyici (negatif) bir kalem olarak negatif şerefiye yer alacaktı. Negatif şerefiyenin, iktisap edilen parasal olmayan varlıkların makul değerlerini aşmayan miktarı, bu varlıklardan amorti veya itfa edilebilirlerinin kalan ağırlıklı ortalama faydalı ömürleri dikkate alınarak, sistematik bir şekilde gelir olarak mali tablolara alınmaktaydı. 3 numaralı örnekte, iktisap edilen parasal olmayan varlıkların (stoklar, arsa ve arazi, makine ve teçhizat) makul değeri 104.400.000.000 TL'dir (116.000.000.000X0,9). Negatif şerefiye, söz konusu tutarı aşmadığından, 22 numaralı standart uyarınca, amorti veya itfa edilebilir parasal olmayan varlıkların kalan ağırlıklı ortalama ömürleri süresince itfa edilecekti. Örnekte amorti edilebilir tek parasal olmayan varlık makine ve teçhizatlardır. Dolayısıyla makine ve teçhizatların kalan ağırlıklı ortalama ömrü bulunarak negatif şerefiyenin itfa süresi hesaplanacaktı.

22 numaralı standart uyarınca, negatif şerefiyenin, iktisap edilen parasal olmayan varlıkların makul değerlerini aşan miktarı, doğrudan gelir yazılmaktaydı. Negatif şerefiye miktarının 105.000.000.000 TL olması durumunda 600.000.000 TL birleşme anında gelir yazılacak, kalan 104.400.000.000 TL yukarıdaki şekilde itfa edilecekti.

22 numaralı standart uyarınca, negatif şerefiye, gelecekte beklenen zarar ve giderler nedeniyle ortaya çıkmışsa (örneğin gelecekteki işçi çıkarımı nedeniyle ödenecek tazminatlar) ve bu husus elde etme planında belirlenmişse ve güvenilir bir şekilde hesaplanabiliyorsa söz konusu gider ve zararların mali tablolara alındığı dönemde negatif şerefiyenin ilgili kısmı gelir

tablosuna alınmaktaydı. Örneğin, iktisap eden şirketin, iktisap ettiği şirketin varlıklarını makul değerlerinden 13.000.000.000 TL düşüğe satın aldığı, çünkü gelecekte, birleşme nedeniyle 13.000.000.000 TL'lik gidere katlanacağını varsayalım. Söz konusu gider mali tablolara alındığında, negatif şerefiye gelir yazılarak itfa edilecekti (IASCF, 2002).

3.3.2 3 Numaralı Standart Uyarınca Birleşme Sırasında Ele Geçirilen Özkaynakların Makul Değerlerinin İktisap Maliyetini Aşan Kısımının Muhasebeleştirilme Yöntemi

3 numaralı örnekte, iktisabın maliyetinin 83.700.000.000 TL yerine, yukarıdaki örnekte olduğu gibi, 81.000.000.000 TL olduğunu, aradaki farkın ise bilirkşi ücreti ödenmemesinden kaynaklandığını varsayalım. Bu durumda iktisabı gerçekleştiren A Şirketi, 3 numaralı standart uyarınca önce B Şirketinin varlık ve yükümlülüklerini tekrar değerlendirir, bu değerlendirme sonucunda özkaynakların değerinde bir değişiklik var ise özkaynakların makul değerinin iktisap maliyetini aşan kısmının olup olmadığına bakar. Eğer hala var ise aradaki farkı gelir olarak kayıtlarına alır 3 numaralı örnekte, A Şirketinin, B Şirketinin varlık ve yükümlülüğünü tekrar değerlediği ama sonucun değişmediğini varsayalım. Bu durumda, A Şirketi, yukarıdaki negatif şerefiye örneğinde olduğu gibi, iktisap işlemini aşağıdaki şekilde muhasebeleştirmelidir:

Bağlı OrtaklılarB	81.000.000.000
Ödenmiş Sermaye	27.000.000.000
Emisyon Primi	54.000.000.000

Ancak A Şirketi, bu defa 3 numaralı standart uyarınca, konsolide mali tablolarının hazırlanması amacıyla konsolidasyon çalışma kağıtlarında aşağıdaki kaydı yapacaktır:

Ödenmiş Sermaye- B	25.000.000.000
Yedekler-B	20.000.000.000
Stoklar	5.000.000.000
Arsa ve Araziler	25.000.000.000
Makine ve Teçhizatlar	30.000.000.000
Alacaklar	1.000.000.000
Satıcılar	4.000.000.000
Borç Senetleri	1.000.000.000
Diğer Uzun Vadeli Borçlar	6.000.000.000
Bağlı Ortaklıklar-B	81.000.000.000
Diğer Faaliyetlerden Gelir ve Karlar	2.700.000.000
Ana Ortaklık Dışı Pay (%10)	9.300.000.000

3 numaralı standart uyarınca negatif şerefiye oluşmamakta, ele geçirilen özkaynakların değeri ile iktisap maliyeti arasındaki pozitif fark, doğrudan kar/zarar hesabına alınmaktadır (IASCF, 2004).

3.3.3 İktisap Edilen Özkaynakların Makul Değerinin İktisap Maliyetini Aşan Kısımının Gelir Olarak Kaydedilme Uygulamasının Gerekçesi

Herhangi bir birleşme işleminde, iktisap edilen işletmenin özkaynaklarının iktisap maliyetinden daha yüksek olması, ancak 3 durumda mümkün olabilmektedir:

1. Tekrar yapılan değerlendirme işleminin sonradan, iktisap edilen işletmenin özkaynaklarının makul değerlerinin hesabında bir hata yapılmış olması,
2. Yürürlükteki herhangi bir muhasebe standardı uyarınca, iktisap edilen özkaynakların makul değer dışında bir yöntemle değerlendirilmesi, ancak iktisap maliyeti dağıtılırken değerlemenin ma-

kul değer yöntemi ile yapılmasının gerekli olması,

3. İndirimli Alım: Bu duruma, satıcı tarafın, piyasadan çekilmek istemesi veya diğer başka nedenlerle özkaynakları olduğundan daha ucuz bir fiyata devretmeye istekli olması halinde rastlanılmaktadır.

Yukarıda 2. sırada yer alan; yürürlükteki herhangi bir muhasebe standardı uyarınca iktisap edilen varlık ve yükümlülüklerin makul değerden farklı bir yöntem gibi değerlendirilmesi hususu, oldukça karmaşık bir konudur ve projenin ikinci aşamasında ele alınacaktır. Bu yüzden, 3 numaralı standartta, bu konuya henüz bir açıklık getirilmemiştir. Alımın indirimli olması halinde ise, özkaynakların değeriyle fiyat arasındaki farkın gelir kaydedilmesi gerektiği açıktır; çünkü bu işlem gayet açık olarak karlı bir değişim işlemidir, geleceğe ilişkin varlık ve yükümlülüklerle bir ilişkisi yoktur. 1. sırada yer alan; iktisap edilen işletmenin varlık ve yükümlülüklerinin makul değerlerinin hesaplanmasını

da bir hata yapılması halinde ise aşağıdaki yöntemler izlenebilir:

- a. İktisap edilen işletmenin varlık kalemlerinde, iktisap edilen özkaynakların değeriyle iktisap maliyeti arasındaki fark kadar indirimle gitmek (örneğin belirli bir piyasa fiyatı olmayan varlıkların değerini oransal olarak indirmek)
- b. İktisap edilen özkaynakların makul değeriyle iktisap maliyeti arasındaki farkı yükümlülük olarak kaydetmek (negatif şerefiye uygulaması).
- c. İktisap edilen özkaynakların makul değeriyle iktisap maliyeti arasındaki farkı gelir olarak kaydetmek.

Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu, yukarıdaki a bendindeki yöntemin kullanılması halinde, özkaynakların değerlerinin kaçınılmaz olarak rastlantısal bir şekilde belirleneceği, bunun da mali tablo kullanıcılarını yanıltacağı sonucuna ulaşmışlardır. Uluslararası Muhasebe Standartları Kuruluna göre iktisap edilen özkaynakların makul değeriyle birleşme arasındaki farkın, negatif şerefiye uygulamasında olduğu gibi yükümlülük olarak belirlenmesi de hatalı olacaktır çünkü bu fark, Uluslararası Muhasebe Standartlarındaki yükümlülük tanımıyla uyuşmamaktadır (söz konusu standartlarda yükümlülük, "işletmenin belirli bir şekilde hareket etme görev veya sorumluluğu" olarak tanımlanmıştır). Söz konusu değerlendirmeler uyarınca iktisap edilen özkaynakların makul değerlerinin iktisap maliyetini aşan kısmının gelir olarak kaydedilmesinin en ideal çözüm olduğu sonucuna ulaşılmıştır (IASCF BC 2002).

3.4. İktisap Edilen İşletmenin Yeniden Yapılanma Maliyetlerinin Muhasebeleştirilmesi

Yeniden yapılandırma karşılıkları, işletmelerin faaliyetlerinin tamamının veya bir kıs-

mının sona ermesine ilişkin olarak, işten çıkarılacak personele ödenecek tazminatlar gibi yükümlülükleri içermektedir. Yürürlükten kaldırılan 22 numaralı standart, birleşme tarihi itibarıyla mali tablolarında bulunmayan, ancak aşağıdaki koşulları sağlayan, birleşmeye ilişkin yeniden yapılandırma karşılıklarının, iktisabın maliyetinin bir parçası olarak tanınabileceğini ve konsolide mali tablolarında ayrı bir kalem olarak yer alabileceğini belirtiliyordu:

1. İktisap tarihi itibarıyla faaliyetlerin kısmen veya tamamen sona erdirilmesine ilişkin planın ana hatlarının belirlenmiş olması,
2. İktisap tarihi itibarıyla planın ana hatlarının kamuya duyurulmuş, böylelikle planın uygulanacağı hususunda somut bir beklentinin yaratılmış olması,
3. İktisap tarihini izleyen 3 ay veya hazırlanacak ilk yıllık mali tablo tarihinden hangisi yakınsa; söz konusu tarih itibarıyla detaylı bir resmi planın hazırlanacak olması (IASCF 2000).

Bu hüküm, iktisapçının yalnızca birleşme tarihi itibarıyla iktisap edilen bilançosunda fiilen yer alan yükümlülüklerini mali tablolara alabileceğini belirten kuralın tek istisnasıydı.

Ancak yeniden yapılandırma karşılıklarının genel olarak mali tablolara alınabilmesi için gerekli koşullar; Karşılıklar, Şarta Bağlı Yükümlülükler ve Şarta Bağlı Varlıklar başlıklı 37 numaralı standartta yer almaktadır. Söz konusu standart uyarınca yeniden yapılandırmaya ilişkin yükümlülük, yalnızca işletmenin yeniden yapılanma için resmi bir plana sahip olması ve planın detaylarını kamuya duyurmak veya planı uygulamaya başlamak yoluyla yeniden yapılanmanın gerçekleşeceğine ilişkin somut bir beklenti yaratmasıyla mali tablolara alınabilmektedir. İşletme birleşmelerinde; henüz resmi bir plana sahip olunmadan yeniden yapılandırma

karşılıklarının tanınabilmesi, benzer işlemlerin, işletme birleşmesinin gerçekleşmesi halinde farklı; gerçekleşmemesi halinde farklı sonuçlar doğurmasına yol açmakta, bu da mali tabloların karşılaştırılabilir olma özelliğini kaldırmaktaydı. Bu nedenle, 3 numaralı standart, iktisap edilen işletmenin henüz mali tablolarına almadığı ve 37 numaralı standartta belirtilen özellikleri taşımayan yeniden yapılandırma karşılıklarının birleşme işlemi sırasında mali tablolara alınabilmesini engellemiştir (IASCF BC 2002).

3.5 Şarta Bağlı Yükümlülüklerin Muha - sebeleştirilmesi

Şarta bağlı yükümlülükler, 37 numaralı standartta, geçmiş olaylardan doğan ve oluşu - mu gelecekteki bir olayın gerçekleşmesine bağ - lı olan olası bir yükümlülük veya geçmiş olay - lardan doğan ancak yükümlülüğün gerçekçi bir şekilde ölçülememesi ya da işletmeden kaynak çıkışının muhtemel olmaması nedeniyle mali tablolara alınmamış mevcut yükümlülük olarak tanımlanmıştır. Bu anlamda şarta bağlı yükümlülükler, yeniden yapılandırma karşılıklarından farklıdır (IASCF, 1999).

22 numaralı standart uyarınca, şarta bağlı yükümlülükler, iktisap maliyetinin dağıtılmasın - da kullanılmıyor; konsolide mali tablolara ayrıca alınmıyor; şerefiye/negatif şerefiyenin içinde görünüyordu.

Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu, şarta bağlı yükümlülüklerin mevcudiyetinin iktisabın fiyatını indirdiğini, bu nedenle, iktisap maliyetinin dağıtılmasında ayrı bir kalem olarak ele alınmasıyla mali tabloların ilgililere daha çok bilgi aktarabileceğini öngörmüştür. Bu nedenle, 3 numaralı standart makul değeri güvenilir bir şekilde ölçülebilen şarta bağlı yükümlülüklerin, iktisap maliyetinin dağıtılmasında ayrı bir kalem olarak ele alınmasını ve bunun sonu -

cunda da konsolide bilançoda yer almasını hükme bağlamıştır (IASCF BC, 2002).

3.6 İktisap Maliyetinin Dağıtılması

22 numaralı standart uyarınca, iktisap maliyeti, iktisap edilen işletmenin tanımlanabilir varlık ve borçlarına iki yöntemle dağıtılabilirdi. Bunlardan birincisi; iktisap edilen varlık ve borçların makul değeriyle, ana ortaklık dışı varlık ve borçların ise defter değerleriyle konsolide mali tablolara alındığı kıyas yöntemi (Sermaye Piyasası Kurulu'nun Seri:XI, No:25 sayılı Tebliğinde söz konusu yöntem "temel yöntem" olarak adlandırılmıştır); ikincisi ise; iktisap edilen işletmenin tüm varlık ve yükümlülüklerinin makul değeriyle mali tablolara alındığı alternatif yöntemdi. 3 numaralı standart, kıyas yöntemini kaldırarak, iktisap maliyetinin yalnızca alternatif yöntem olarak adlandırılan yöntemle mali tablolara alınması gerektiğini hükme bağlamıştır. Bu düzenlemenin gerekçesine geçmeden önce yürürlükten kaldırılan kıyas yönteminin işleyişine göz atılmasında fayda görülmektedir:

3.6.1 Yürürlükten Kaldırılan Kıyas Yönteminin İşleyişi

3 numaralı örnekte, iktisap maliyetinin dağıtılmasında alternatif yöntem kullanılmış, bir başka deyişle iktisap edilen işletmenin tüm varlık ve yükümlülükleri makul değerleri üzerinden konsolide mali tablolara alınmıştır.

Kıyas yöntemi uyarınca, iktisap edilen varlık ve yükümlülükler makul değerleri üzerinden, iktisap edilmeyen ve "topluluk dışı" olarak adlandırılan varlık ve yükümlülükler ise defter değerleri üzerinden mali tablolara alınmaktadır.

Kıyas yönteminin kullanılmasında ilk adım, iktisap edilen varlık ve yükümlülüklerin makul değerleriyle defter değerleri arasındaki farkı iktisap oranı ile çarpmaktır:

İktisap Maliyeti(83.700.000.000.000 TL)-B Şirketinde İktisap Edilen Özkaynakların Defter Değeri(40.500.000.000 TL(0,9*B'nin 45.000.000.000 TL tutarındaki öz varlıklarının değeri))=Makul Değer Defter Değeri Farkı (43.200.000.000 TL)			
Varlıklar	Makul Değer (TL)	-Defter Değeri (TL)	X%90= Maliyet-Defter Değer Farkının Dağılımı (TL)
Kasa	5.000.000.000	5.000.000.000	0
Alacaklar	14.000.000.000	15.000.000.000	(900.000.000)
Stoklar	25.000.000.000	20.000.000.000	4.500.000.000
Arsa ve Arazi	30.000.000.000	5.000.000.000	22.500.000.000
Makine ve Teçhizat	55.000.000.000	25.000.000.000	27.000.000.000
Yükümlülükler			
Satıcılar	10.000.000.000	6.000.000.000	(3.600.000.000)
Borç Senetleri	16.000.000.000	15.000.000.000	(900.000.000)
Diğer Uzun Vadeli Borçlar	10.000.000.000	4.000.000.000	(5.400.000.000)
Tanımlanabilir Varlık ve Borçlara Dağıtılan Toplam Maliyet-Defter Değeri Farkı			43.200.000.000

1. aşamada elde edilen farklar, konsolidasyon çalışma kağıdındaki aşağıdaki kayıtlarla mali tablolara alınacak ve topluluk dışı paylar, iktisap edilen işletmenin özkaynaklarının defter değeri üzerinden hesaplanacaktır (Beams ve diğerleri, 1999):

Ödenmiş Sermaye- B	25.000.000.000
Yedekler-B	20.000.000.000
Stoklar	4.500.000.000
Arsa ve Araziler	22.500.000.000
Makine ve Teçhizatlar	27.000.000.000
Alacaklar	900.000.000
Satıcılar	3.600.000.000
Borç Senetleri	900.000.000
Diğer Uzun Vadeli Borçlar	5.400.000.000
Bağlı Ortaklıklar-B	83.700.000.000
Ana Ortaklık Dışı Pay (%10)	4.500.000.000

Bu yöntemin altında yatan mantık; topluluk dışı payların iktisabın bir parçasını oluşturması nedeniyle, söz konusu payların birleşme öncesi defter değeriyle değerlemesinin daha uygun olmasıydı. Ancak daha önce de birçok tartışmaya konu olan söz konusu yöntem aşağıda belirtilen gerekçelerle artık uygulanmamaktadır:

3.6.2. Kıyas Yönteminin Yürürlükten Kaldırılma Gerekçesi

İktisap edilen işletmenin tüm varlık ve yükümlülüklerinin makul değerleriyle konsolide mali tablolara alındığı alternatif yöntem, 3 numaralı örnekte verilen, iktisap maliyetinin dağıtılma yöntemidir ve bu yöntem artık iktisap maliyetini tek dağıtım yöntemi olarak kullanılacaktır. Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu, alternatif yöntemi, aşağıdaki gerekçelerle tek dağıtım yöntemi olarak belirlemiştir:

1. Aynı işlem için iki ayrı yöntemin kullanılabilmesinin, mali tabloların karşılaştırılabilir olma özelliğini ortadan kaldırması nedeniyle, şimdiye kadar kullanılan iki yöntemden birinin tek yöntem olarak belirlenmesi gereksinimi doğmuştur.
2. Her ne kadar topluluk dışı paylar, iktisap işleminin bir parçası olmasa da, konsolide mali tabloların amacı, bir işletmenin kontrolündeki varlık ve yükümlülüklerin bir bütün olarak görülmesidir. İktisap işleminde, iktisap edilen işletmenin kontrolünün iktisap edene geçtiği göz önünde bulundurulursa, sahiplik oranına bakılmaksızın, iktisap edilenin tüm varlık ve yükümlülüklerinin makul değeriyle yer aldığı mali tablolar, kullanıcılarına çok daha sağlıklı bilgi verecek, kaynakların ye-

rinde kullanılıp kullanılmadığını çok daha güvenilir bir şekilde gösterecektir.

4. Sonuç

31 Mart 2004 tarihinde yürürlüğe giren İşletme Birleşmeleri başlıklı 3 numaralı Uluslararası Finansal Raporlama Standardı, aynı başlıklı 22 numaralı Uluslararası Finansal Raporlama Standardını yürürlükten kaldırmış ve oldukça kapsamlı değişiklikler yapmıştır

Bu değişikliklerden en dikkat çekici olanları hakların birleştirilmesi yönteminin, şerefiye amortismanının, negatif şerefiye kaydının ve iktisap maliyetinin dağıtılmasındaki kıyas yönteminin yürürlükten kaldırılmasıdır

Yapılan değişikliklerin nedenlerini incelediğimizde iki ana gerekçe ile karşı karşıya kalmaktayız. İlk gerekçe aynı işlemde ikili uygulamaların kaldırılarak yöntem birliği yaratılması, ikincisi ise Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının Kuzey Amerika ve Avustralya Standartlarıyla uyumlu hale gelmesidir.

Uluslararası Raporlama Standartlarındaki ikili yöntemlerin yerini tek yöntemle bırakması, bu standartların da yavaş yavaş ilke bazlı olmaktan çıkarak kural bazlı olmaya doğru bir eğilim gösterdiği izlenimini uyandırmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nin Finansal Raporlama Standartlarının kural bazlı olduğu dikkate alındığında, bu durum da her iki standardın uyumlaştırılması çalışmalarında olumlu bir adım olarak değerlendirilmektedir.

Yapılan bu değişikliklerin küresel muhasebe standartlarının oluşumu için önemli bir adım olduğu düşünülmekte ve bu oluşumun diğer standartlarla birlikte hızla tamamlanması umut edilmektedir.

KAYNAKLAR

1. Beams, Floyd A., John A. Brozovsky ve Craid D. Shoulders, *Advanced Accounting*, 7. Baskı, Prentice Hall, New Jersey, ABD, 1999
2. International Accounting Standards Committee Foundation (IASCF), International Accounting Standard IAS 22: Business Combinations, 2000
3. International Accounting Standards Committee Foundation (IASCF), International Accounting Standard IAS 3: Business Combinations, 2004
4. International Accounting Standards Committee Foundation (IASCF), International Accounting Standard IAS 37: Provisions, Contingent Liabilities and Contingent Assets, 1999
5. International Accounting Standards Committee Foundation (IASCF), Basis for Conclusions (BC) on Exposure Draft ED 3 Business Combinations, 2002
6. International Accounting Standards Committee Foundation (IASCF), Draft Illustrative Examples (IE) on Exposure Draft ED 3 Business Combinations, 2002
7. Sermaye Piyasası Kurulu (SPK), Seri:XI, No:25 Sayılı Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Hakkında Tebliğ, 2003.
8. Türk Ticaret Kanunu
9. www.iasplus.com/standard/ifrs03.htm

